

Dromen integreren

Dromers, droomonderzoekers en droomwerkers – van 24 tot en met 28 juni zijn zij te gast in conferentiecentrum Rolduc. Eén congressthema trok in het bijzonder de aandacht van de redactie: ‘dromen en pastoraat’. Aan de vooravond twee ontmoetingen met sprekers in dat onderdeel. Beiden blijken op hun eigen manier ‘voorsprekers’ te zijn!

Nelleke de Jong-van den Berg

In het voormalige abdijcomplex bij Kerkrade – de eerste abt zou het hebben gesticht op de plaats die hem in een droom was aangewezen – vindt de jaarlijkse droomconferentie plaats van de International Association for the Study of Dreams, dit keer mede georganiseerd door de Nederlandse Vereniging voor de Studie van Dromen.

Vorming

“Het voelt bijna als een roeping. Ik ben ervan overtuigd dat werken met dromen goed is voor pastores, en voor hun pastoranten. Ik zie het als mijn missie om dromen en pastoraat te verbinden. En dus

in godsdienstpsychologie. Lange tijd was zij werkzaam bij de Theologische Universiteit in Kampen. Omdat haar belangstelling voor dromen groeide, besloot zij de universiteit te verlaten en weer te gaan studeren. “In Amerika, in North Carolina, bleek een instituut te bestaan dat, gelieerd aan de episcopale kerk, in de jungiaanse, christelijke en mystieke tradities, mensen opleidt die in kerkelijke kring met dromen willen gaan werken.”

Ook bij predikant Wim Reedijk begon het met een persoonlijke belangstelling voor dromen en hun betekenis. “En aangezien bij mij belangstelling altijd uitmondt in studie, was ik al snel ondergedompeld in de groten op droomgebied, Sigmund Freud en

tische praktijk met dromen omgingen. Vooral Jung geeft praktische aanwijzingen. Hij zegt standaard ‘interessant, laten we er samen aan werken...’ – ook als het hem al vrij helder was wat de droom betekende. Vervolgens gaf hij mensen ruimte om zelf met een duiding te komen. Zo respectvol wil ik ook werken.

Het is bijzonder te lezen hoe terughoudend Jung is in zijn werk met dromen, en verrassend hoe humoristisch hij soms is. Dat is leerzaam: serieus, maar ontspannen. Daardoor krijgen dromen ook niet meer gewicht dan ze verdienen. Het gaat mij te ver om te stellen dat een mens ‘echter’ is in zijn dromen dan in zijn wakende leven. Ons leven overdag en het leven in onze dromen vullen elkaar aan. Als je alleen op de bewuste kant focust, blijven dingen onzichtbaar. Dingen die je overdag niet signaleert, worden je wel getoond in je droom. Het beeld wordt scherper als je naar beide kijkt. In de protestantse kerk is men vaak cognitief bezig. Dromen helpen je om naar die andere kant te kijken, je ervan bewust te worden dat er meer is dan wat je ratio begrijpt.”

Roukema heeft dezelfde ervaring: “Als je je ervoor openstelt, gaan je dromen je meer tonen. Het is een ander weten. De droom schenkt je kennis vanuit andere lagen van jezelf dan het rationele weten. Dat krijgen we in onze huidige samenleving niet automatisch aangeleerd. Religie gaat weliswaar over andere gebieden dan uitsluitend het rationele – maar in het huidige geloofsleven verbinden we dat weer niet met onze dromen.” De vrijheid vinden om die verbinding wél te leggen, en leren hoe, dat was de afgelopen jaren haar *journey*.

‘De droom schenkt kennis vanuit andere lagen dan het rationele weten’

ga ik. Net als Abram op weg naar Kanaän. Ik weet niet precies waar het me brengen zal, maar ik ga.”

Aan het woord is Barbara Roukema-Koning. Van oorsprong is zij klinisch psycholoog, met een speciale belangstelling

Carl Jung. Freud is nog steeds mijn belangrijkste gids, maar Jung is ook een bijzondere denker. Hij beschouwde de studie van dromen als een religieuze bezigheid.

Ik heb me laten leiden door de vraag hoe Freud, Jung en anderen in hun therapeu-

Dubbelgesprek

Reedijk is relaterend enthousiast. “Ik geef mensen aanwijzingen over wat hun droom zou kunnen betekenen. Maar ik beschik niet over een geheime bron waar alleen ik toegang toe heb. Ik geef alleen

terug wat mensen me vertellen, kan dat doen omdat ik hen ken, al een pastorale band met hen heb.”

Hij vertelt over een oude dame, die vaak over haar kinderen droomde. “In haar droom was zij een jonge moeder en waren haar kinderen nog klein. ‘Dan bent u in uw droom heel duidelijk moeder. Voelt u zich nog steeds heel verantwoordelijk voor uw kinderen?’ Ze bleek zich erge zorgen over haar kinderen te maken. Het is normaal dat je bezorgd blijft om je kinderen, ook al staan ze allang op eigen benen. De droom was geen irreëel verlangen naar een voorbijge tijd. Had ik haar direct gevraagd of zij zich zorgen maakte, dan had ze waarschijnlijk nee gezegd. De droom vertelde het voor haar. Uiteindelijk bleek dat haar kinderen ruzie hadden. Ja, dan is je ziel niet rustig. Ze droomde heel heldere beelden, die om aandacht vroegen. Zo oud als je bent, dromen zul je kennelijk. Ik spoor mensen aan zelf de link te leggen.

Ik suggereer de dromen op te schrijven. Het kan zinvol zijn dromen vast te houden en onder ogen te komen. Ik kan wel aanwijzingen geven, maar uiteindelijk moet je er zelf mee aan de slag. Later hoor ik dan vaak: ‘Ik had nu toch een droom, en ik weet ook wat ik ermee kan.’ Dan heb je een interessant dubbelgesprek. Je krijgt te zien wat zij zelf van hun binnenkant prijsgeven en in verband brengen met hun leven, en jij kunt teruggeven wat je, omdat je je gesprekspartner kent, aan verbanden ziet. Zo kom je op een andere manier met mensen aan de praat. Dat geeft het pastorale gesprek extra waarde.”

Boeken

In de geïnstitutionaliseerde predikantenopleiding staat leren werken met dromen in het pastoraat nog niet standaard op het rooster. Toch wijzen zowel Roukema als Reedijk op bestaande aanknopingspunten.

Uit Reedijks kast komt Coert H. Lindijers *In onze diepste dromen. Pastoraal omgaan met dromen* (Voorhoeve, 1986). Voorzover Reedijk weet, het enige oorspronkelijk in het Nederlands geschreven pastorale boek over het onderwerp. Lindijer, bij leven hoogleraar Pastoraat en Bijbelse theologie aan de UvA, bespreekt verschillende theorieën en slaat bruggen naar het pastoraat. Verder verwijst Reedijk naar *Op zoek naar een nieuwe horizon*, het *Handboek voor klinisch pastorale vorming*, van de founding father van de KPV in Nederland, W. Zijlstra (Nijkerk: Callenbach, 1989). Zijlstra baseerde zich ook uitvoerig op Jung. Roukema pakt Anselm Grüns *Dromen zijn geen bedrog* (Kampen: Kok, 1998). “Grün gaat in op dromen in de Bijbel, in de kerkgeschiedenis en in de psychologie. Dan stapt hij over op de functie van dromen in het geestelijk leven. Het psychisch niveau van gevoelens, emoties en het onderbewuste onderscheidt hij nadrukkelijk

Barbara Roukema-Koning

Wim Reedijk

FOTO: TREES VAN MONTFOORT

van de droom als de plaats waar God kan spreken – als de controleur in ons eindelijk stil is.

Grün benadrukt dat je in *alle* aspecten van je geloofsleven moet reiken naar het contact met God. In onze tijd is de samenhang tussen dromen en het gaan van de geestelijke weg verloren gegaan. Grün maakt die weer zichtbaar. Maar: dromen zijn geen wijsheid boven al de andere, ze zijn een instrument *naast* andere kanalen!”

Reedijk brengt hetzelfde idee iets anders onder woorden: “God is met ons bezig, en als je dat gelooft, dan kijk je er niet gek van op dat Hij ook in onze dromen werkzaam is.”

Lectio divina

Nu zij haar opleiding aan het Haden Institute heeft afgerond, is Roukema in haar woonplaats een droomgroep begonnen. Daarin beschouwt ze dromen als ‘h-mails’, heilige mails die je ontvangt in de nacht. “Die berichten kun je gebruiken als stappen op je geestelijke weg. Een droom kan immers bezinning op gang brengen en je helpen bij het maken van keuzes.” Ze is heel blij dat de kring wordt aangeboden in het kader van het toerustingswerk van de plaatselijke kerken van Soest.

Als vertrekpunt voor het gesprek gebruikt ze passages uit *Spiritualiteit werkt in dromen. Een reisgids voor je leven* van Hein Stufkens (Kampen: Ten Have, 2009). “Een gesprek over dromen vraagt erom dat mensen met hun meest authentieke deel aanwezig zijn – een heel natuurlijke attitude voor mensen met een kerkelijke inslag. Als iedereen zo zuiver aanwezig is, ontmoet je elkaar op geestelijk niveau en help je elkaar verder.”

Ze vertelt over een vrouw die had gedroomd dat ze in een stal naast een dood kalfje zat. “Ze had een heel teder

gevoel voor het dier. Na een tijdje merkte ze dat het toch leefde. Terwijl ze het vertelde, drong de betekenis tot haar door: ze was erg ziek geweest, de droom zei haar wat ze zich nog niet had durven realiseren: ‘Ik dacht dat ik dood ging, maar ik leef.’”

Zowel bij Reedijk als bij Roukema duikt het begrip *lectio divina* in het verhaal op. Reedijk promoveerde in 2003 op een proefschrift over deze respectvolle, bijna mediterende manier van Bijbellesen. In vier stappen (lezen, overwegen, bidden en beschouwen) probeer je de diepe betekenis van een tekst, een woord te vinden. Waar raakt de tekst je?

Roukema legt een verband tussen *lectio divina* en in een droom ‘afdalen’. Later in het gesprek vergelijkt ze de energie die ze ervaart bij het spreken over dromen met de energie van bidden.

Roukema promoveerde in 2005 op een empirisch-psychologische studie over het gebed van mannen en vrouwen. Roukema besluit: “Ik richt mij op waar ik de ziel voel in de droom. In welk godsdienstig kader de dromer leeft, mag terzijde blijven. Een droom is een wonder, het is zoiets anders, die stem van de ziel. Als iemand dat deelt, is dat voor de geoefende begeleider een religieuze ervaring. Werken met dromen is ook voor mij zeer verrijkend.”

Reedijk wijst op een schilderij achter zich, veel donkerblauw en groen, centraal een lichtend medaillon met twee hoofden in

De verzoening van Jakob en Esau

Ruud Bartlema, acryl op paneel, 110 x 90 cm.

een omhelzing bijeen. *De verzoening van Jakob en Esau*. Het is geschilderd door Ruud Bartlema. “Hoe langer je kijkt, hoe meer elementen uit het verhaal van de broers je herkent: de soep, de droom van de ladder, het gevecht met de engel. Maar hoofdthema is de verzoening. Ik zie daarin ook de verzoening van lichte en duistere kanten in een mens. Daar kunnen ook je dromen je bij helpen.”

Nelleke de Jong-van den Berg is freelance tekstschrijver en vertaler.

www.bergindepolder.nl

De conferentie

Het thema van de multidisciplinaire conferentie is *Dreams and Cultural Diversity*. Zo'n honderd sprekers uit dertig landen zullen voor de ongeveer driehonderd deelnemers uit Nederland en vele buitenlandse lezingen, workshops en posterpresentaties geven. Naast het hoofdthema kan men zes inhoudelijke rode draden volgen: klinische praktijk; methoden van droomwerk; dromen en kunst; paranormale en lucide dromen; spiritualiteit, religie en filosofie en culturele/antropo-

logische/historische benaderingen. De themadag ‘Dromen en pastoraat’ biedt voordrachten over dromen en pastorale zorg in de gemeente, de gevangenis, bij rouwenden en in de pastorale supervisie. Het programma wordt gecompleteerd met presentaties over wetenschappelijk onderzoek en theoretische concepten. Zo geeft emeritushoogleraar Anton Coenen een lezing met als uitdagende titel ‘Do dreams have a meaning?’ – wat tekenend is voor de openheid van de IASD. Tot slot zijn er in de ochtenden droomgroepen; Barbara

Roukema leidt er één over ‘dromen en bidden’. De conferentie wordt quasiludiek besloten met een droombal.

Websites

www.asdreams.org | www.droomvereniging.nl | www.dromenenwelzijn.nl

De conferentie in Kerkrade moet niet worden verward met de droomconferentie die van 25 t/m 29 juli in Amsterdam plaatsvindt, al is het thema vergelijkbaar: *Unity and Honouring Diversity*.